

A SZOVJETPARASZT

Az UTOLSÓ negyedszázadban a Szovjet-Unió a legnagyobb szabású agrárkísérletezés színhelye volt. Egy majdnem 120 milliós, nagyjából agrár lakosságú birodalom parasztságát kísérelték meg elméletileg kigondolt, gyakorlatilag soha ki nem próbált, új életformába kényszeríteni. Ez a kísérletezés rengeteg véres gyötrelmet, óriási értékpusztítást, borzalmas éhínséget és szörnyű gazdasági káoszt teremtett. Ma már lehiggadóban van a mesterségesen felkavart gazdasági káosz, világosan áttekinthetők az új rendszer körvonalai, mérlegre tehető a parasztság helyzete az új termelési rendben. Az átalakulás egyes fázisai ma világosan láthatók. Előbb az orosz paraszt a maga ösztönös hajlamát, ősi vágyait követve a forradalmi „fekete osztzkodás” marakodásai között szétzúzta a nagybirtokrendszert, elfoglalta a nagybirtokosok földjeit, a korona uradalmait, a gazdag parasztok birtokait. Minden parasztcsalád annyi földet kerített hatalmába, amennyit saját erejével meg tudott művelni és amennyi elegendő volt megélhetésének biztosítására. Természetesen a zabolátlanul feltörő, rabló ösztönök óriási zavarokat okoztak a mezőgazdasági termelésben.

A második erőteljes irányban hatott. A szovjet-kormányzat, nem törődve a parasztság természetes hajlamaival, az első öt éves terv megvalósításával egyidejűleg megindította a mezőgazdaság kollektív rendszerű átszervezését. Egyre erősödő politikai és gazdasági nyomást alkalmazott, hogy a parasztságot egyéni gazdasága elhagyására és a kollektív mezőgazdasági üzemekhez való csatlakozásra kényszerítse. Már nem a feudalizmus, hanem a kulakok, a gazdagparasztok megsemmisítése volt a jelszó. Évekig tartott, amíg a parasztság engedett a kíméletlen állami nyomásnak és otthagya a paraszti életformának legjobban megfelelő egyéni, kisüzemi gazdálkodást és belépett a kollektívákba. Ezzel az állami vagy szövetkezeti agrártermelő üzemek kiuzsorázott munkásává vált. Ez a fejlődési vonal mintegy öt évvel ezelőtt elérte végpontját. Megállapítható, hogy az egyéni kisparaszti üzemek szétzúzásával és a parasztság kollektív termelő rendbe kényszerítésével még nagyobb méretű szenvedés, tömegesebb értékpusztítás, kegyetlenebb éhínség zúdult az orosz földre, mint a kommunista forradalom harcosszerteiben.

Ha a gazdasági fejlődés menetének ellentétes irányvonalai helyett a gazdaságtörténet egymásra következő periódusait vizsgáljuk, három

állomást fedezhetünk fel a szovjet agrárpolitikájában. Az első a „harci kommunizmus“ időszaka, amint az utóbbi években a szovjetpublicisták nevezik. A kezdet éveiben ugyanis ez a „szocializmus azonnali bevezetésének“ a korszaka. Ez a forradalmak, a polgárháború, a földosztás és a nyomában következő különböző gazdasági zavarok ideje volt. Ez a periódus 1921-ig, a Lenin által hirdetett új gazdasági politika, a N. E. P. korszak bevezetéséig tartott. A második periódus az egyéni szabadgazdálkodás részleges visszaállításával kezdődött. A szovjet-kormányzat belátta, hogy a végromlás határára taszított mezőgazdaságot csak az egyéni gazdálkodás részleges helyreállításával lehet életre támasztani. Milliók éhhalálát csak ezen az egy úton lehet feltartóztatni. A föld ebben a korszakban is az állam tulajdona volt, de a paraszti egyéni gazdálkodást már megtúrták, politikai és gazdasági nyomással nem akadályozták kifejlődését. Ez a szovjetelvekkel homlokegyenest ellenkező, túrt állapot azonnal kedvező hatást gyakorolt a mezőgazdaság helyzetére. A mezőgazdasági termelés színvonala a periódus végén csaknem elérte az 1913. évi szintet

Ekkor határozta el a szovjetkormányzat, hogy megvalósítja a kommunista elvek győzelmét biztosító második agrárforradalmat, a kollektív mezőgazdasági termelőrendszer bevezetését, szocializálja a paraszti életet, átalakítja a falusi társadalmat. A paraszti életnek ez a nagyszabású átalakítása még nagyobb területet érintett, mint az első agrárforradalom, ami csak a nagy- és középbirtok ellen irányult, mert ez utóbbi folyamat kiterjedt a szovjetköztársaság egész művelés alatt álló területére, a régi kisparaszti birtokokra is. Ez a harmadik periódus teljesen felkavarta a paraszti életet, rendkívüli gazdasági zavarokat okozott és ismét fellépett egyes vidékeken az éhínség.

E három periódus alatt egészen mások voltak a szovjet gazdasági és politikai intézkedései. Ezek az intézkedések éles határvonalat húznak az egyes korszakok közé. Az utolsó korszak pár évvel ezelőtt végződött be. Ma a Szovjet-Unió az egyetlen országa a világnak, ahol eltűnt az egyéni, kisparaszti üzem és csak kollektív közép- vagy nagybirtokokon folyik a mezőgazdasági termelés.

A szovjetparaszt sorsa a három periódus alatt jelentékeny változáson ment át. Nyomban az októberi forradalom másnapján a szovjetkormány minden ellenszolgáltatás nélkül rendeletileg kisajátította a nagybirtokokat és kimondta, hogy a kisajátított földterületek a dolgozó nép tulajdonába mennek át. A földbirtoklás feletti rendelkezési jogot ez a rendelet a szovjet paraszttanácsainak tartotta fenn. A kisajátított birtokok szétoztására külön szervezetet létesítettek volna. Ez a forradalmi rendelet azonban már nem lett végrehajtva, a forradalom véres árja túlhajt rajta. A forradalmi események között a parasztság nem várta be a rendeleti intézkedéseket, önkényesen, egymás között is marakodva felosztotta a nagybirtokokat. Ez volt a tényleges állapot 1918 február 19-én, midőn a szovjet harmadik pánorosz kongresszusa alapvetően szabályozta a földtulajdon szocializálását. Az újabb törvény általában eltörölte a földre vonatkozó tulajdonjogot és kimondta, hogy a szovjet egész földterületének birtoklása a dolgozó népet illeti meg. Egyképpen megszüntette a kisbirtok és a nagybirtok tulajdonát. Ez a törvény csupán a szovjetállam szervezeteinek, mezőgazdasági közösségeknek, mezőgazdasági társulásoknak, szövetségeknek engedélyez földhasználati jogot, egyéneknek csak kivételesen és átmenetileg, de csak olyan kis területen, amit saját erejükkel, bémunkás igénybevétele nélkül meg tudnak munkálni. Ezek a törvényes intézkedések honosi-

tották meg elsősorban az új szovjet földművelési formákat, a szovkhozokat és a kolkhozokat. Szovkhoznak nevezték az állam kezelésében lévő kollektív birtokokat, míg kolkhoznak a kollektív művelés alatt álló paraszti birtokokat. A kolkhoznak különböző megjelenési formáját ismerték. Mezőgazdasági kommun akkor létesült, ha a parasztok nemcsak a földet és az állatokat használták közösen, hanem általában a közösség tagjainak összes javait, sőt ilyen esetben a kommun tagjai együtt éltek és közösen táplálkoztak. A másik forma, az artel már nem volt ilyen szigorúan kötött. Az artelben csoportosult parasztok csupán a földet, a jószágokat és egyéb termelési eszközöket használták közösen, de külön éltek és külön táplálkoztak. A harmadik formája a kolkhoznak, a „mezőgazdasági munkaközösség“ volt a leglazább jogi szerkezetű, mert ebben a közösségi alakban csupán bizonyos mezőgazdasági munkaműveleteket végeztek közösen a tagok, egyébként minden más gazdasági tevékenységük a közösségtől független maradt.

Hol volt azonban még az az idő, amikor a paraszti élet mindennapi gyakorlatában megvalósíthatók lettek volna ezek a szovjetintézmények? Ebben az időben a szovjetkormány még nem érezte eléggé megszilárdulva hatalmát ahhoz, hogy ezeket az intézményeket az egyéni művelési formához szívósan ragaszkodó parasztok ellenkezésére nagy arányokban megvalósítsa és ezzel gyökerében megváltoztassa a falusi élet szociális és gazdasági képét.

Az első kollektív birtokok nem is paraszti birtokokból keletkeztek. A földosztás után igen nagy területek maradtak ki a paraszti osztozkodásból. Ezek a területek az állam birtoklása alá kerültek. Az állam később mezőgazdasági bérmunkásokkal műveltette ezeket a birtokokat és ezeken kísérleték meg először a szovjetideológia szerinti gazdálkodást. A szovjetkormányzat lényeges eredmény nélkül követett el hiábavaló erőfeszítéseket, hogy a kollektív birtokok számát jelentősen emelje, de ez a törekvése a parasztság kitartó ellenkezésébe ütközött. 1918 novemberében 950, 1919 novemberében 1596, 1920 szeptemberében 1826 agrárkommün volt a Szovjet-Unió területén. Nem volt jelentékeny számban egyéb paraszti kollektív birtok sem. Az állami kezelésben lévő kollektív birtokok, a szovkhozok száma 1921 júniusában ezzel szemben 8951 volt. A parasztság jelentékeny többségben egyéni életet akart élni egyénileg művelt saját birtokán. Ezek az egyéni kisparaszti üzemek foglalták el majdnem teljes egészében a megművelhető földeket. A földosztás bevégeztével például kisparasztként birtokolták Szovjet-Oroszország megművelhető területének 96-8 százalékát. Éppen ezért a falusi életben ezek az egyéni kisparaszti birtokok játszottak vezető szerepet. A szovjetkormány ebben az időben csak adózási rendszabályokkal mert ellenük fellépni. Ez az adópolitika nagy mértékben embertelen volt, inkább rekvirálásnak volt nevezhető, de másképp nem tudták volna biztosítani a városi lakosság élelmiszer-szükségletét.

Nagyságukat tekintve a földosztás után a paraszti birtokok inkább törpebirtokok voltak és sehol sem haladták meg a kisbirtokok területét. 1921. évben csaknem az egész földterület kisparasztként kezén volt és ekkor már a földbirtoklás annyira kiegyenlített, hogy a parasztként csaknem egyenlő nagyságú parcellákat birtokoltak. A földterület egyenlő megosztása következtében majdnem minden munkaképes parasztnak megvolt a maga egyéni birtoka. Ez nemcsak nagy elszegényedést okozott, de jelentősen rontotta a mezőgazdaság termelési színvonalát is. Ekkor már a szovjetállam is kibírhatatlan politikai

nyomással nehezedett az egyéni üzemekben munkálkodó parasztságra. Minden mezőgazdasági termék állami monopólium volt. A mezőgazdasági termékek magánforgalma legszigorúbban tilalmas volt. A termelt javak állandóan ismétlődő állami kisajátítása szinte megfosztotta a parasztságot legszükségesebb élelmi cikkeitől is. Ennek folytán a parasztság csökkentette a termelést. A parasztok földjeik fele részét megműveletlenül hagyták, csak annyit termeltek, amennyi legszükségesebb megélhetésüket fedezte. Ez a folyamat vezetett az 1921. évi szörnyű éhínséghez. A IX. szovjetkongresszuson Kalinin hivatalosan bejelentette, hogy az 1921. évi éhínség húszmillió embert sújtott. Az angol hivatalos adatok azonban az éhínségben szenvedők számát ugyanekkor 35 millióra tették.

A mezőgazdasági helyzet rendkívüli leromlása kényszerítette rá a szovjetkormányzatot, hogy agrárpolitikája főcéljától, a gazdag parasztrétegek felszámolásától eltérve, bár átmeneti időre, áttérjen a túrt magángazdálkodás rendjére. A paraszti rétegek elszegényítése és nivellálása helyett, ami bevezetője lett volna az általános szocializálási folyamatnak, ettől kezdve átmenetileg megtűrnék egy aránylag kedvezőbb gazdasági helyzetben élő és ennek folytán többet termelő felsőbb paraszti réteget is. Nyomban megindult ez a folyamat, amikor megengedték, hogy a parasztok közötti gazdasági különbségek az újra-éledő magángazdálkodás rendjében előtűnjenek. A nagyobb gazdasági képességekkel, keményebb munkabírással rendelkező parasztok rövidesen nagyobb részt szereztek a művelés alatt álló földekből, bér-munkásokat foglalkoztattak, nagyobb számú állatokat, gazdasági eszközöket szereztek. A N. E. P. korszak végén, 1927-ben a parasztrétegeket a szovjetközgazdászok már három osztályba sorozták. A legfelső réteg volt a gazdagparasztok, akulakok osztálya, a középen helyezkedtek el a középparasztok, végül az alsó réteg a szegényparasztok osztálya volt. Természetesen a parasztrétegeken kívül teljesen nincstelen, bér munkát végző proletár parasztok is éltek a Szovjet-Unióban. E korszak végén a szovjetközgazdászok a kulakok számát ötmillióra becsülték. Bár a szegényparasztok arányát az egyik szovjetstatistikus, Larin ebben az időben a parasztság 19 százalékára teszi, jellemző, hogy a parasztok 44.8 százalékának még lova sem volt.

Az állami kollektív gazdaságok, a szovkhozok jelentős visszafejlődése is jellemző erre a korszakra. Ekkor már csak a megművelhető földterületnek mindössze 1-2 százaléka volt állami kollektív birtok. Nagyban hozzájárult ehhez a csökkenéshez az a tény is, hogy az egyéni leg hasznosított parasztbirtokok jobb művelés alatt állottak. Az állami kollektív birtokoknak nemcsak összterülete, hanem egy mezőgazdasági üzemre kiszámított területe is jelentősen csökkent.

A mezőgazdasági helyzet stabilizálódása és a szocializált mezőgazdasági üzemek jelentős visszafejlődése hívta életre a szovjetkormányzat új agrárpolitikáját. Legelőször a XV. szovjetkongresszuson szólt fel Molotov igen éles hangon az egyéni művelési rendszer ellen. Molotov élehangú deklarációja volt a jeladás a szovjet agrárirányzat balra-tolására. Molotov beszéde után egyre több kormányzati jelenség utalt arra, hogy a szovjet át kívánja szervezni az agrárintézményeket és a

falusi életet. A rövidesen napvilágra kerülő ötéves terv valójában a Szovjet-Unió proletárjainak osztályharca volt a tehetősebb rétegek ellen. Az első ötéves terv ötödik része, mely a mezőgazdaságra vonatkozott, szintén ennek az eszmének a jegyében készült. Ebben az időben nagy divat volt a szovjetpublicisztikában összehasonlítani az egyes termelési ágakban a magángazdasági szektor arányát a szocializált szektor arányával. Míg az ötéves terv kezdetén az iparban a szocializált szektor aránya a 92,4 százalékot, a kereskedelemben a 96,8 százalékot érte el, addig a magángazdaságban csak 2 százalék volt az arány. Éppen ezért az ötéves terv is a kollektív rendszerű üzemeknek aránylag szerény növelését írta elő, mert évenként növekvő ütemben az ötéves terv végére, 1932—1933. évekre 15 százalékra kívánták gyarapítani a kollektív rendszerű mezőgazdasági üzemek arányát.

Az ötéves terv kezdeti időszakában a szovjetkormányzat legelőbb a nagy állami kollektív birtokok, a szovkhozok számát növelte. Ezzel egyidejűleg elősegítette a másfajta kollektív művelésű üzemek alakítását is. Ezt a folyamatot beszédesen illusztrálják a következő számok. Míg 1928 október i-én 416.700 parasztgazdaság állott kollektív művelés alatt, vagyis az összes parasztgazdaságok 1,7 százaléka, addig 1929 június i-ére már 1,007.000 parasztgazdaság tért át kollektív művelésre, az összes parasztgazdaságok 3,9 százaléka, négy hónap múlva már 1,919.400 parasztgazdaság, az összes parasztgazdaságok 7-6 százaléka honosította meg a kollektív művelési rendszert. Holott csak 1929 végén kezdődött meg az igazi küzdelem a kulakok ellen és ekkor vált hivatalos programmá, eltérően az ötéves tervtől, a parasztbirtokok tömeges kollektív átalakítása és a kukkoknak, mint külön parasztosztálynak kiirtása.

Az egyik eléggé higgadt szovjet-agrárpolitikus, Larin a marxista agrárpolitikuskok moszkvai konferenciája elé a kulak-osztály megsemmisítése érdekében a következő javaslatot terjesztette:

1. Minden térítés nélkül ki kell sajátítani a kulakok összes vagyontárgyait.

2. A kulak családokat száműzni kell arról a vidékről, ahol az új rendelkezések bevezetéséig éltek.

3. El kell tiltani a kulakokat attól, hogy új lakóhelyükön egyénileg művelt gazdaságokat alapítsanak és kötelezni kell őket arra, hogy lépjenek be a szovjet-agrárközösségbe, ahol úgy a termelés, mint a fogyasztás kollektív rendszerű. Lehetővé kell tenni számukra, hogy egy hosszabb kísérleti időszak eltelte után az agrárközösségeknek egyenlő jogú tagjaivá váljanak.

Larinnal szembeszállva, egy másik, vérengzőbb természetű szovjet-agrárpolitikus, Aniszimov azt hirdette: „Lehetetlenség a kulakokból mezőgazdasági munkásokat nevelni. Ez a könyörület nem méltó a proletariátushoz. A kulakok átnevelése nem proletár program, ez a polgári gondolkodástól megfertőzötték cukrozott programja”.

A szovjetkormányzat nem a Larin mérsékelt, közvetítő javaslatát fogadta el, hanem Aniszimov kegyetlen állásfoglalását tette magáévá. Megtiltotta a kulakok befogadását a kolhozokba. Maga Sztálin jelentette ki a szovjet hivatalos állásfoglalásaként: „A kulakok számára

nincs hely a kolkhozokban. A kulakok halálra vannak ítélve“. Sztálin bejelentése után megkezdődött az elkeseredett irtóhadjárat a kulakok ellen. Az agrárproletárok minden romboló dühét a kulakok irányában vezették le. 1929—1930 telén a kulakok nagy tömegét ítelték kényszermunkára és Szibéria legészakibb tájaira száműzték őket. Az egyik német agrárpolitikus számításai szerint 1933 januárjáig 8—900.000 kulakot ítéltek kényszermunkára. Ezenkívül a kulakokat csaknem teljes számban száműzték régi lakóhelyükről. Sokan közülük a városokba menekültek, sokan bandákba tömörülve végigkoldulták a falvakat, a hidegnek és az éhhalálnak kiszolgáltatva tengették pária-életüket. Elűzetésük alkalmával minden vagyonuktól megfosztották őket. Gazdasági eszközeiket, jószágaikat átadták a kolkhozoknak. Ezek az elkobzott javak igen nagy értéket képviseltek, jóval nagyobbat, mint az első agrárforradalom éveiben, 1917—1919-ben a nagybirtokosoktól kisajátított vagy elrablított ingóságok. Míg az 1917—1919. években kisajátított és elrablott ingó javak értékét egyik francia közgazdász, Lescure 300 millió rubelre teszi, addig Sztálin maga jelentette ki 1930 június 27-én a kommunista párthoz intézett egyik üzenetében, hogy a kulakoktól elkobzott és a kolkhozoknak átadott vagyontárgyak értéke meghaladta a 400 millió rubelt.

A kulakok gazdasági és társadalmi megsemmisítése megfélemlítette a középparasztokat is. A középparasztság attól tartva, hogy a kulakok sorsára jut, sietett csatlakozni a kolkhozokhoz. De a csatlakozási folyamatot elősegítette az a körülmény is, hogy igen sokan igyekeztek részélni a kulakoktól elkobzott és a kolkhozoknak átadott jószágokban és egyéb felszerelésekben. Ezeken felül a szovjethatóságok bizonyos gazdasági és közigazgatási nyomást is gyakoroltak a közép- és kisparaszti rétegekre. Ezeknek a körülményeknek tulajdonítható, hogy már 1930 január 11-én megtartott statisztikai felvételek szerint a szovjetben élő parasztszaládok 21-6 százaléka, 4,393.000 család, 1930 március i-én pedig már 55 5 százaléka, 14,264.000 család szerveződött be a kollektív agrárüzemekbe. Ilyen sikerre még a szovjetkormányzat sem számított. Mivel ez a gyorsított iramú szocializálási folyamat ismét óriási értékrombolással járt, a mezőgazdasági termelés évi összértéke jelentősen visszaesett, ismét éhínség fenyegette a városokat, a szovjetkormány egyik napról a másikra csökkentette az erőszakos szocializáló rendszabályok politikai nyomását. 1930 március 2-án megjelent híres cikkében maga Sztálin harangozta be az új és enyhébb agrárpolitikai irányzatot. Sztálin bejelentette, hogy az elért nagy siker lehetővé teszi az új agrárpolitikai irányzatot. Bejelentette, hogy szabaddá teszik a kolkhozokba való önkéntes be- és kilépést. Ezenkívül feljogosítják a kolkhoz-parasztokat, hogy kilépés esetén magukkal vigyék mindazokat a javakat, amiket belépésük idején magukkal vittek a kolkhoz közösségébe. Ennek az engedménynek előre nem látott hatása lett. A következmények beigazolták, hogy a parasztság csak a kíméletlen erőszaknak engedett, amikor felhagyott az egyéni műveléssel és belépett a kollektív gazdasági rendbe. Két hónap alatt, 1930 március 2-tól 1930 május i-éig 8,247.000 kisparaszti gazdaság lépett ki a kolkhozokból és egyéni műveléshez kezdett, úgyhogy 1930 május elsején már csak 5,999.000 parasztagazdaság maradt a koltdiozok tagja. A szovjet politikai nyomása az egyénileg működő paraszti gazdaságok ellen szünetelt. Erre mutat az a tény is, hogy 1930 októberében hatmillió parasztagazdaság volt a kolkhozok tagja. 1931 elején kezdődött ismét az erőszakolt szocializálási folyamat. A parasztság ettől kezdve ismét erőltetett ütemben kezdett csatlakozni a kolkhozokhoz. 1931 február elején 8,250.000, 1931 május 1-én 12,045.000, 1931 július 10-én 13,839.000, 1931 október 1-én 15 millió volt már azoknak a parasztszaládoknak a száma, amelyek csatlakoztak a kollektív termelő rendhez. Ettől kezdve a szocializálási folyamat csak nagy nehézségekkel,

akadozva haladt előre. Míg 1931 október i-én a parasztszaládok 60 szalaléka tartozott a kollektív termelőrendbe, ez a szám egy év alatt csupán 2 szalalékkal emelkedett. Természetesen Szovjet-Oroszország egyes vidékein más és más volt az arány. Így például Ukrajnában a parasztszaládok 82,9 szalaléka, az Alsó-Volga vidékén 81,9 szalaléka, a Közép-Volga vidékén 86-t szalaléka csatlakozott a kollektív termelő rendszerhez. A kollektívákba beszervezett parasztek 1931. évben 230.000 kolkhozba tartoztak. Ezenkívül még 5000 szovkhoz is működött. Ebben az évben a szovkhozok és kolkhozok művelték meg a szovjetművelés alatt álló föld területének 76,3 szalalékát. 1933 kezdetén a szovkhozok és kolkhozok által megművelt terület aránya elérte a 80 szalalékot és 1933 végére a mezőgazdaság kollektív rendszerbe kényszerítése csaknem teljesen befejeződött.

Ebben az időszakban az erőszakolt agrárpolitika következményeként igen sok vidéken éhínség lépett fel. Ennek oka az volt, hogy a parasztek sok helyütt nemcsak lényegesen csökkentették a szemtermelést, hanem jószágait is inkább levágták és elfogyasztották, mint hogy a közös birtokokba beszolgáltassák. A szovjetkormányzat maga is kihasználta az éhínséget politikai céljaira. A kollektív birtokon kívülálló parasztság kiéheztetése jól bevált eszköz volt arra, hogy az önállóságához makacsul ragaszkodó egyénileg gazdálkodó parasztságot is bekényszerítse a közösségbe.

A mezőgazdaság szocializálásának végrehajtását követő esztendőket a mezőgazdaság termelési színvonalának felemelésére való törekvés jellemezte. Az 1934. és 1935. években emelkedett is valamit a mezőgazdasági termelés értéke. Az 1936. gazdasági évben a katasztrofális hőség következtében Szovjet-Unió nagy részét ismét éhínség fenyegette, bár nem olyan nagymértékben, mint az 1933. évi utolsó éhínség idején. Az 1937. és 1938. években ismét jobb termés volt. A javulás azonban nem volt olyan nagyméretű, hogy a mezőgazdasági lakosság életszínvonalára lényeges befolyással lett volna. Ez a javulás egyáltalán nem a termelési rendszer javára írható.

A mezőgazdaság kollektív irányú átalakításával egyidőben indult meg a mezőgazdasági munkafolyamat mechanizálása. Az ötéves terv meghirdetésétől kezdve minden kollektív mezőgazdasági üzem köteles volt üzemterveket készíteni. Ezek az üzemtervek egész évre meghatározták az üzem tennivalóit és szinte teljesen kizártak minden egyéni kezdeményezést. Az üzemtervekben fontos szerepet kapott a gépi munkateljesítmény. Az első ötéves terv jelentékeny mértékben megnövelte a mezőgazdasági üzemekben használatos gépek számát. Megsokszorozta a traktorokat, cséplő-, aratógépeket és egyéb munkaeszközöket. Midőn a gazdagparasztek birtokait felszámolták, mezőgazdasági gépeiket is átadták a kolkhozoknak. Később az állam kisajátította ezeket és értéktelen kötvényeket adott értük cserébe. Az így kisajátított gépekből gép- és traktorállomásokat szerveztek. Az állomások szervezetébe nagyságukhoz képest 20—40 kolkhoz tartozott. Az állomáshálózatok kiépítése után a kollektív birtokok majdnem teljes egészükben bekapcsoltattak e hálózatokba. Ekkor már majdnem 6800 ilyen állomás működött a Szovjet-Unió területén. Ezek az állomások nemcsak gépeket adtak használatra a kollektív üzemeknek, hanem előbb gazdasági, technikai, később politikai ellenőrzéssel is meg lettek

bízva. A gép- és traktorállomások e szerepük miatt gyűlöletessé váltak a kolhozparasztok szemében. Ez a gyűlölet csak fokozódott amiatt, hogy a mezőgazdasági gépi munkák elvégzéséért a termés 15—20 százalékát kellett kiszolgáltatni a kolhozoknak az állomások számára. Ez a díjazás legalább kétszeresét tette ki a régi rendszer idejében fizetett használati díjnak.

A szovjetállam kizsákmányoló magatartását nemcsak ebben a vonatkozásban sínylette meg a közös művelési rendszerbe kényszerített parasztság. Termésének csak 30—40 százalékát tarthatta meg a maga és állatai szükségletének fedezésére a kolhozparaszt, mert a többletet különböző címen az államnak kellett leadnia. Az állam szállította el természetesen az egész cukorrépa-, gyapot- és lentermést. Pontosan meghatározzák a szovjetrendeletek, hogy egy tehén után évenként mennyi tejet, mennyi gyapjút és egyes haszonállatok tartása esetében milyen súlyú húst kell az államnak beszállítani.

Az állam kizsákmányoló politikájának másik eszköze, hogy az agrárárakat rendkívül alacsonyan tartják. Elméletileg meg van engedve a kolhozparasztoknak is, hogy felesleges gabonaneműiket szabad piacon értékesítsék. Ez a felesleg azonban olyan minimális, hogy komolyabb szabadforgalom nem alakulhat ki. Különben a kolhozok termelvényeiket az állam által megszabott áron szövetkezeti raktárakban értékesíthetik. Ezek az állami árak azonban olyan alacsonyak, hogy a normális piaci áraknak mintegy egytizedét teszik ki. Az állam az így megszerzett élelmi cikkeket a városokban hat-nyolcszoros áron adja tovább. Az agrártermelői és fogyasztói árak közötti hat-nyolcszoros nyereségkülönbözet nyújt lehetőséget a szovjetkormányzatnak arra, hogy az agrártermelés, a kolhozokba kényszerített parasztság rovására folytasson társadalmi és gazdasági kísérletezéseket. Bármilyen gazdasági kizsákmányolásban sínylődnék is a kolhozparasztok, mégis kedvezőbb a sorsuk, mint a szovjet állami birtokain, a szovkhozokon alkalmazott bérmunkásoké. Vannak persze bérmunkások a kolhozokon is, de ezeknek is hasonlóan rossz sorsuk van. A bérmunkások bérét ugyanis rendkívül bonyolult könyvvezetési és számítási műveletek alapján számolják el. Ez a bér alig fedezi a mezőgazdasági munkásság legszükségesebb élelmezési kiadásait és a legnyomorúságosabb ruházódásra sem elegendő. Amellett a mezőgazdasági munkások munkaviszonyai szinte elviselhetetlenül súlyosak. A munkaidő napfelkeltétől napnyugtáig tart. Míg más termelőágakban minden hatodik nap pihenő, addig a tavasztól ősziig terjedő mezőgazdasági idényben a mezőgazdasági munkásságnak egyáltalán nincs pihenője. A kolhozparasztok sorsa igazi rabszolgasors. Oda vannak jogilag is kötözve munkahelyükhöz, nem menekedhetnek az embertelen rabszolgamunkából, nem költözhetnek el az iparvidékekre, csak a politikai hatóság külön engedélyével.

A szovjetparaszt jelenlegi helyzete, közeli jövője egészen reménytelen. Tulajdonképpen már a Szovjet-Unióban nyugateurópai értelemben vett parasztságról nem is beszélhetünk. A kolhoz vagy szovkhozparaszt élete már nem paraszti élet. Az orosz paraszt a ránehezülő szörnyű politikai nyomás alatt kivetkőzött ősi életformájából, a kol-

lektív eszme modem rabszolgájává vált. Olyan életformát kénytelen élni, mely ösztönös paraszti lényével ellentétben áll. Ebben az erőszakolt életformában a parasztság nem képes fokozott munkateljesítést nyújtani. Ez a magyarázata annak, hogy a kollektív művelési rendszer meghonosítása óta a szovjet mezőgazdasága nem fejlődött és a termelés időnkénti növekedése többnyire az időjárás kedvező behatásának, nem pedig a munkarendszer sikerének tulajdonítható.

Igen nehéz jóslásokat kockáztatni a jövő kilátásairól. Annyi azonban bizonyos, hogy két évtized irtózatoss feszültségeket előidéző politikai módszereivel sem tudta a szovjetparasztok nagy tömegét kollektív szellemben átformálni. Ha a jelekből ítélni lehet, még ma is elegendő volna valami egész jelentéktelen könnyítés a szabad gazdálkodás irányában, hogy a parasztság kiszabaduljon a szovkhozok és kolkhozok gazdasági kötöttségeiből és visszatérjen az egyéni műveléshez. Ez a folyamat könnyen érthető volna. Az egész világ agrárirányzata a modern paraszti kisüzemi termelés felé halad. Nem szegülhet sokáig szembe a fejlődés vastörvényével a szovjet gazdasági élete sem.

MARÉK DÉNES